

ΧΑΡΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ *ΑΥΓΗ* (1923-1925)

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ
ΑΛΕΞΗΣ ΔΗΜΑΡΑΣ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	11
ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	17
ΜΕΡΟΣ Ι – ΣΥΝΘΕΣΗ	[33-106]
Η ταυτότητα	35
Οι εκδότες	37
Οι διακηρυγμένοι στόχοι	39
Η έκδοση	42
Οι θεματικοί προσανατολισμοί	53
Η επιρροή	66
Η νίκη	69
Η τρίτη κατάσταση	77
Τα «Μαρασλειακά»	86
ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	96
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	98
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ	103
ΜΕΡΟΣ ΙΙ – ΚΕΙΜΕΝΑ	[107-174]
1. Ο σκοπός και το πρόγραμμά μας (Σύνταξη)	111
2. Σιωπή απαθεσάτη! (Σύνταξη)	113
3. Διδάσκαλος ή δάσκαλος; (Σύνταξη)	115

4. Οι συγκεντρώσεις στον Εκπαιδευτικό Όμιλο (Σύνταξη)	117
5. Εκπαιδευτική αναγέννηση – Παιδαγωγική Ακαδημία (Σύνταξη) . .	121
6. Ο θόρυβος (Σύνταξη)	123
7. Μια συνέντευξη με τον κ. Δελμούζο	125
8. Μια συνέντευξη με τον κ. Γλινό για τα εκπαιδευτικά μας	130
9. [Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση] (Δημήτρης Γλινός)	138
10. [Ο ρόλος του δασκάλου] (Μανόλης Τριανταφυλλίδης)	146
11. Η βαθύτερη σημασία της γλωσσικής μεταρρύθμισης (Όλγα Οικονόμου)	149
12. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και οι Ανώτεροι Επόπτες (Αριστοτέλης Ράλλης)	153
13. [Πώς από γλωσσικός Σαύλος γίνηκα Παύλος] (Λεωνίδας Μαρούλης)	155
14. [Εγερτήριο σάλπισμα] (Βαγγέλης Παράσχης)	158
15. Από μια συζήτηση στο Λύκειο Ελληνίδων (Παναγιώτης Παυλούρος)	160
16. Ιδέα και πρόσωπα (Ιωάννης Τοιτσιπάνης)	163
17. Ναι, να καούν! (Χρίστος Ράικος)	165
18. Το τελευταίο ατού (Διδασκαλικόν Βήμα)	167
19. Η λύμη (Ερμής)	169
20. Ο σπόρος έπεσε (Το Φως)	171
21. Η άνοδος (Προμηθεύς ο Πυρφόρος)	173

ΟΙ ΕΚΔΟΤΕΣ

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΡΑΪΚΟΣ γεννήθηκε στο Στόμιο Κορινθίας το 1880. Παντρεύτηκε την Ελένη Θεοδώρου από την Άσσο και απέκτησε τέσσερα παιδιά. Στα 1920-21, ως πρόεδρος του Συλλόγου Δημοδιδασκάλων Κορινθίας, πρωταγωνιστεί στη συγκρότηση της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας και στο ιδρυτικό της συνέδριο, τον Απρίλιο του 1922, εκλέγεται στη θέση του Γενικού Γραμματέα. Αξιοποιώντας τη δυναμική της νεοσύστατης Ομοσπονδίας και τις πολιτικές του σχέσεις με το επαναστατικό καθεστώς των Πλαστήρα-Γονατά συμβάλλει προσωπικά σε μία από τις σημαντικότερες βελτιώσεις στο επαγγελματικό καθεστώς των δασκάλων: την άρση του μισθολογικού και βαθμολογικού κατακερματισμού του κλάδου. Τον Απρίλιο του 1923 επανεκλέγεται στη θέση του Γενικού Γραμματέα της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας για να παραιτηθεί δύο μήνες αργότερα διαφωνώντας με την πολιτική του Προέδρου Αντ. Καραγιάννη στο γλωσσικό ζήτημα. Στο έκτακτο συνέδριο που ακολουθεί (Οκτώβριος 1923) ηγείται του ψηφοδελτίου των δημοτικιστών, αλλά δεν καταφέρνει να αποσπάσει την πλειοψηφία. Υπέρ της γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης είχε ταχθεί δημοσίως για πρώτη φορά τον Μάρτιο του 1921, αμέσως μετά την δημοσιοποίηση της έκθεσης της Επιτροπείας [βλ. εδώ Κείμενο 17]. Στο περιοδικό *Αυγή* εμφανίζεται ως Υπεύθυνος/Διευθυντής από τον Δεκέμβριο του 1923 ως τον Σεπτέμβριο του 1925. Το 1926 αποχωρεί από την υπηρεσία για προσωπικούς λόγους και επανέρχεται το 1932. Συμμετέχει ξανά στα συνδικαλιστικά και εκλέγεται Πρόεδρος της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας (1933-34 και 1934-35), ηγούμενος αυτή τη φορά της «κεντροδεξιάς» Προοδευτικής Παράταξης ενάντια στην Αριστερή Παράταξη των κομμουνιστών. Έχουμε, δηλαδή, μία ιδεολογική μετατόπιση προς τα δεξιά, η οποία ολοκληρώνεται μετά τη διάλυση της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας, στα 1935, όταν εκδίδει για ένα χρόνο (1935-36) το συνδικαλιστικό έντυπο *Κήρυξ* βάζοντας συστηματικά εναντίον των κομμουνιστών δασκάλων. Στη δίνη των

«Δεκεμβριανών» και του εμφυλίου, ο αντικομμουνισμός του θα ενταθεί στο έπακρο και θα εμπλακεί στις συγκρούσεις με την πλευρά των εθνοφορώνων [βλ. εδώ σημ. 174]. Πέθανε στις 3 Μαρτίου 1949, στο Στόμιο Κορίνθου, σε ηλικία 69 χρονών.

Για την ΕΛΕΝΗ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ οι πληροφορίες που συνέλεξα είναι ελάχιστες. Τον Απρίλιο του 1919 υπέγραψε, ως μέλος της διοίκησης του Συλλόγου Δημοδιδασκάλων Πειραιώς, ένα από τα πρώτα ψηφίσματα δασκάλων υπέρ της δημοτικής γλώσσας και στις αρχές του 1920 συμμετείχε, ως εισηγήτρια, στα «Παιδαγωγικά φροντιστήρια» που οργάνωσαν οι Ανώτεροι Επόπτες, Δελμούζος και Τριανταφυλλίδης [βλ. και εδώ παραπάνω σσ. 21-22]. Τον Απρίλιο του 1923 εξελέγη στη διοίκηση της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας, αλλά παραιτήθηκε τρεις μήνες αργότερα, λίγο μετά τον Ράικο, και για τους ίδιους λόγους με αυτόν. Στο περιοδικό *Αυγή* εμφανίζεται στην αρχή της έκδοσής του ως υπεύθυνη συνδρομών και αλληλογραφίας και κατόπιν (Απρίλιος 1924) ως συνδιευθύντρια. Ταυτόχρονα σχεδόν, από το 1924 ως το 1926, μετεκπαιδεύεται στη Φιλοσοφική Σχολή. Δικό της είναι, πιθανότατα, το ανυπόγραφο κείμενο «Διδάσκαλος ή δάσκαλος;» που βάζει κατά του καθηγητή της Παιδαγωγικής Ν. Εξαρχόπουλου [βλ. εδώ Κείμενο 3]. Στη μετεκπαίδευση γνώρισε και παντρεύτηκε το συσπουδαστή της και αργότερα δημοτικιστή επιθεωρητή Άγγελο Γιούρτση [Φίλος, Σ., σ. 55]. Ο γάμος της ήταν, πιθανόν, ο «οικογενειακός λόγος» για τον οποίο αποχώρησε από τη διεύθυνση της *Αυγής*, τον Μάιο του 1925.

ΟΙ ΔΙΑΚΗΡΥΓΜΕΝΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Σύμφωνα με το Πρόγραμμά της, που εξαγγέλλεται στην πρώτη σελίδα του πρώτου τεύχους της [βλ. και εδώ Κείμενο 1], η *Αυγή* έχει δύο κυρίως στόχους:

Ο πρώτος είναι μακροπρόθεσμος και προβάλλεται ως ο ουσιαστικός: Η *Αυγή* στοχεύει να διαδώσει το νέο εκπαιδευτικό ιδανικό, το δημοτικισμό, πρώτα στους ίδιους τους δασκάλους, ώστε αυτοί να γίνουν στη συνέχεια φορείς της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. «Να ενστερνισθούμε το νέο ιδανικό και να γίνουμε πρωτεργάτες στην πραγματοποίησή του», θα διακηρύξει σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο υπογραμμίζοντας τη δασκαλική προέλευση του περιοδικού. Η προβολή ενός τέτοιου στόχου υποδηλώνει πως, ως τη χρονική στιγμή της έκδοσης (Δεκέμβριος 1923), οι δάσκαλοι εντάσσονταν στο αντιμεταρρυθμιστικό στρατόπεδο. Πράγματι, η *Αυγή* παραδέχεται πως την ώρα που οι «εμπνευσμένοι παιδαγωγοί» θέτουν σε εφαρμογή την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, ο δασκαλικός κόσμος, ως οργανωμένο σύνολο, ως Διδασκαλική Ομοσπονδία, εμφανίζεται πολέμιος των νέων ιδεών. Η ευθύνη γι' αυτό, εκτιμά η *Αυγή*, ανήκει πρώτιστα στους ίδιους τους δασκάλους. Ο αντίπαλος συνεπώς δεν είναι η πολιτική εξουσία αλλά ο ίδιος ο δασκαλικός κόσμος ή, καλύτερα, η πλειονότητά του. Η *Αυγή* αυτοορίζεται ως η προσπάθεια των δημοτικιστών δασκάλων να επηρεάσουν τους συναδέλφους τους. Αποτελεί, συνεπώς, ένα επεισόδιο στη διαπάλη δημοτικιστών και καθαρολόγων εσωτερικά του δασκαλικού κλάδου, η οποία βρίσκεται ήδη σε εξέλιξη.

Οι δάσκαλοι, σύμφωνα πάντα με το προγραμματικό κείμενο, ευθύνονται, κυρίως, επειδή ανέδειξαν στην ηγεσία της συνδικαλιστικής τους οργάνωσης άτομα, τα οποία ήρθαν «σε αντίθεση με τις νέες Ιδέες και την Πρόοδο». Αναφέρεται εδώ η *Αυγή* στους καθαρευουσιάνους δασκάλους, οι οποίοι, στη συγκυρία αυτή, είχαν στον έλεγχό τους τη Διδασκαλική Ομοσπονδία. Να λοιπόν ο άμεσος στόχος: «Να συντελέσουμε με όλες τις δυνάμεις να αποκαλυφθούν και να καταβαραθρωθούν όλοι αυτοί οι επιτίδειοι εκμεταλλευτές του

[δασκαλικού κόσμου]». Το μέτωπο, λοιπόν, είναι εσωτερικό, δεν είναι όμως οι δάσκαλοι ως διδάσκοντες αλλά οι δάσκαλοι ως συνδικαλιστικά οργανωμένο σύνολο. Η *Αυγή* δε βλέπει τον εαυτό της ως μία καθαρά παιδαγωγική προσπάθεια. Συνδέεται προγραμματικά με το συνδικαλισμό των δασκάλων, με τη Διδασκαλική Ομοσπονδία, τις διεργασίες στο εσωτερικό της, την πολιτική που ασκεί η ηγεσία της και τις επιδράσεις που έχει αυτή η πολιτική στην πορεία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Στη συγκυρία αυτή (1923-25), ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός επιχειρεί τη δεύτερη καθιέρωσή του στο θεσμικό επίπεδο³⁶. Η διαπάλη εκτυλίσσεται τόσο μέσα στην κοινωνία όσο και μέσα στις πολιτικές δυνάμεις που κατέχουν την εξουσία. Ο στόχος που προέχει, για την *Αυγή*, δεν είναι οι παιδαγωγικές πρακτικές μέσα στη σχολική τάξη αλλά η ένταξη της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας στο μεταρρυθμιστικό στρατόπεδο. Οι πρώτες θα έρθουν ως αποτέλεσμα της δεύτερης.

Μέσα στις γραμμές του προγράμματος διακρίνεται και η ευρύτερη ιδεολογία που διαπνέει την *Αυγή* και από την οποία πηγάζει ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός της. Οι λέξεις κλειδιά είναι «Πρόοδος» και «Φυλή». Η πρώτη υποδηλώνει το στόχο: Η Πρόοδος, το αστικοδημοκρατικό τελεολογικό πρόταγμα που την ίδια εποχή αποτελούσε σύνθημα του βενιζελισμού. Το υπόδειγμα ήταν οι αναπτυγμένες χώρες της δυτικής Ευρώπης. Το βασικό υποκείμενο που θα οδηγήσει στην Πρόοδο δεν ήταν, ωστόσο, κάποια τάξη (βεβαίως, όχι η εργατική αλλά ούτε και η αστική). Ήταν η Φυλή. Η Φυλή είναι ενιαία. Δε διαπερνάται από αντίπαλες κοινωνικές δυνάμεις με αντίθετα συμφέροντα. Απλώς «επιτίδειοι εκμεταλλευτές» την κρατούν στο σκοτάδι, εμποδίζουν την «ανάπλαση», την «αναδημιουργία» της. Η Πρόοδος, η Φυλή, η Παιδεία, ο Δάσκαλος, οι Παιδαγωγοί, το Ιδανικό είναι λέξεις σύμβολα, γράφονται με κεφαλαίο αρχικό και επανέρχονται στο κείμενο σκιαγραφώντας με σαφήνεια το ακόλουθο σχήμα: Οι «εμπνευσμένοι Παιδαγωγοί», φορείς του εκπαιδευτικού δημοτικισμού, του μόνου «ζωντανού Ιδανικού», καλούνται να διαφωτίσουν το «Δάσκαλο», ώστε να επιτευχθεί η «αναγέννηση της Παιδείας» και, μέσω αυτής, η «ανάπλαση της Φυλής», η οποία ελεύθερη πλέον από τα δεσμά του σκο-

36. Για την πρώτη μεταρρυθμιστική προσπάθεια (1917-20), βλ. Φραγκουδάκη, Ά., *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση...*, ό.π.

ταδισμού θα βαδίσει στο δρόμο της «Προόδου». Πρόκειται για ένα αμάλγαμα αστικοδημοκρατικών και εθνικιστικών ιδεών που κατά κάποιο τρόπο προαναγγέλλουν τη μελλοντική³⁷ αντικομμουνιστική στάση της *Αυγής* και του διευθυντή της, Χρ. Ράικου .

37. Βλ. εδώ παρακάτω κεφ. «Τα Μαρσλειακά».

Η ιστορική έρευνα για το κίνημα του εκπαιδευτικού δημοτικισμού (και ευρύτερα του δημοτικισμού) έχει προχωρήσει σημαντικά, σε σχέση τουλάχιστον με άλλες περιοχές στην Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης. Γνωρίζουμε ήδη αρκετά για τη συνεισφορά που είχε στην εμφάνιση, ανάπτυξη και διάχυση του κινήματος η δράση συγκεκριμένων ατόμων, με χαρακτηριστικές περιπτώσεις τον Ψυχάρη για τον καταλυτικό του ρόλο στο χώρο της λογοτεχνίας και τους Γληνό, Δελμούζο, Τριανταφυλλίδη, Κουντουρά για τη δράση τους στο χώρο της εκπαίδευσης. Γνωρίζουμε επίσης αρκετά για τις συλλογικότητες που εξέφρασαν ή συνδέθηκαν με το δημοτικισμό: τον Εκπαιδευτικό Όμιλο, τους Κοινωνιολόγους, τους σοσιαλιστές, τη Φοιτητική Συντροφιά, τους διάφορους συλλόγους των δημοτικιστών, ακόμα και για ορισμένες επαγγελματικές-κοινωνικές κατηγορίες που εμφάνισαν αυξημένη συμμετοχή στο κίνημα (π.χ. για τους δημοτικιστές γιατρούς). Θα περίμενε, λοιπόν, κανείς να επεκταθεί η έρευνα και σε εκείνο το σύνολο που κλήθηκε να εφαρμόσει τη γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση στα σχολεία: στους εκπαιδευτικούς. Η περιοχή αυτή, ωστόσο, παραμένει αδιερεύνητη, πράγμα που εγείρει το ερώτημα: πρόκειται για περιοχή άγονη ή μήπως η απουσία μελετών υποδηλώνει ασύνειδη υποτίμηση του ρόλου των εκπαιδευτικών στη διαμόρφωση της εκάστοτε εκπαιδευτικής πολιτικής;

ISBN 960-375-191-X

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 3191